
Ronde 7

Anne Decelle, Martien Geerts, Kristien Coussement & Nele Driessen

UCLL

Contact: anne.decelle@ucll.be

Schrijfdidactiek in balans. Taalbeschouwing integreren in je schrijflessen

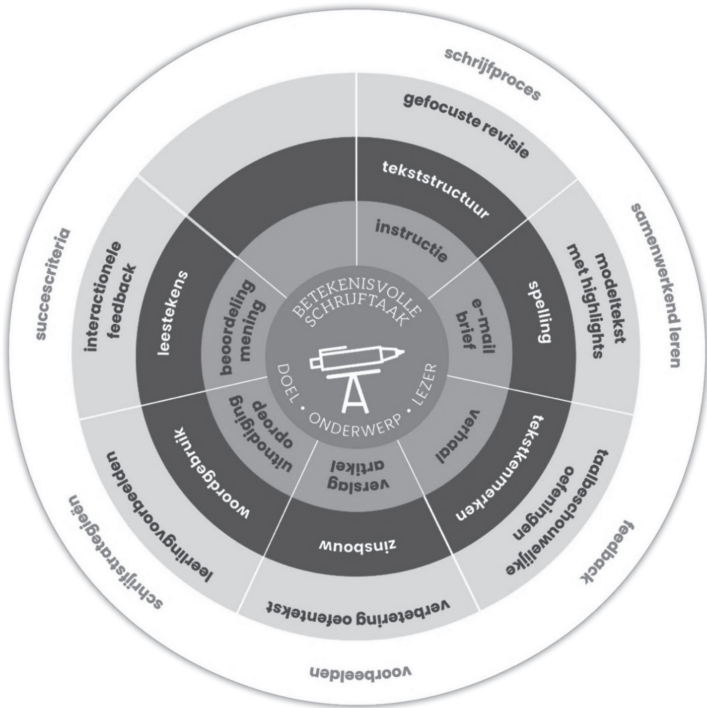
1. Inleiding

Sterk schrijfonderwijs blijft een knelpunt in het lager en secundair onderwijs. Over effectieve schrijfdidactiek bestaat nochtans een grote wetenschappelijke basis (Schiepers e.a. 2020; 2022; van Norden 2024). De rol van expliciete instructie van taalbeschouwelijke basiskennis in het schrijfproces is daarbij enigszins onderbelicht gebleven. Binnen het project ‘Schrijfbalans’ onderzochten we hoe instructie van taalbeschouwelijke basiskennis voor, tijdens of na het schrijven de schrijfvaardigheid van leerlingen kan verbeteren.

Ook in het Angelsaksische onderwijs is de versterking van schrijfonderwijs een prioriteit. Van Nassaji & Fotos (2011) weten we dat impliciete, expliciete, geplande en incidentele focus op taalbeschouwing een positieve impact kan hebben op het schrijfproces. Toonaangevend voor de vernieuwing van het schrijfonderwijs in Angelsaksische landen is *The Writing Revolution* (Hochman & Wexler 2017). In deze groep is er veel aandacht voor expliciete strategie-instructie en expliciete focus op taalbeschouwelijke aspecten zoals zinsbouw binnen het schrijfproces. Binnen het project ‘Schrijfbalans’ sluiten we aan bij die visie: een expliciete en geplande focus op taalbeschouwing in de schrijflessen. Deze focus integreren we binnen de gekende inzichten over goed schrijfonderwijs. In ‘Schrijfbalans’ zijn schrijfopdrachten functioneel en vertrekken ze vanuit een betekenisvolle taak met een rijke context, is er ondersteuning bij elke stap van het schrijfproces, maken we ruimte voor samenwerkend schrijven en voor groeigerichte feedback. Alle producten en inzichten verzamelden we op onze website www.schrijfbalans.ucll.be. In deze bijdrage stellen we de belangrijkste resultaten voor.

2. Didactisch model: de schrijfschijf

De schrijfschijf is een hulpmiddel om taalbeschouwing op een sterke manier te integreren in lessen Schrijfvaardigheid.

Figuur 1 – De schrijfschijf.

Om een les(senreeks) te ontwerpen volgens de principes van ‘Schrijfbalans’, werk je van binnen naar buiten. Centraal staat het ontwerp van een betekenisvolle taak, met een duidelijk doel, een uitdagend en boeiend onderwerp en een concrete ontvanger. Vervolgens baken je af welk teksttype daarbij hoort en wat de kenmerken zijn van dat teksttype. Dan pas kom je bij de blauwe ringen van de schrijfschijf, die te maken hebben met taalbeschouwing. Je bakent af welke taalbeschouwelijke focus je centraal zal stellen. Die focus kan je op verschillende manieren kiezen. Binnen ‘Schrijfbalans’ bakenden we per teksttype een aantal relevante taalbeschouwelijke focussen af (zie verder). We bevelen echter aan om als leerkracht je focus zelf te bepalen. Je kunt hiervoor bijvoorbeeld vertrekken vanuit eerdere schrijfproducten van je leerlingen, van de eerste versie van hun tekst of van de leerlijn taalbeschouwing in je methode. In de lichtblauwe ring kies je vervolgens de manier waarop je taalbeschouwing zal integreren. Op basis van literatuuronderzoek selecteerden we zes effectieve aanpakken:

1. *Modeltekst met highlights* betekent dat je een voorbeeld van het teksttype aanbiedt en met markeringen (onderstrepen, arceren, enz.) de aandacht richt op de taalbeschouwelijke focus.
2. *Verbetering oefentekst* impliceert dat je de leerlingen een minder goede tekst vanuit de taalbeschouwelijke focus laat herschrijven.
3. *Gefocuste revisie* houdt in dat je leerlingen hun eigen tekst of die van een medeleerling laat reviseren op basis van een beperkt aantal vragen of opdrachten die focussen op één of enkele taalbeschouwelijke aspecten.
4. Bij *leerlingvoorbeelden* gebruik je tekstmateriaal (zinnen, stukjes tekst, enz.) van je eigen leerlingen als oefenmateriaal voor de taalbeschouwelijke focus.
5. *Interactionele feedback* betekent dat je tijdens het schrijfproces spontaan met vragen de aandacht vestigt op een aantal taalbeschouwelijke aspecten van het schrijven en dan klassikaal terugkoppelt.
6. *Taalbeschouwelijke oefeningen* zijn klassieke oefeningen op de taalbeschouwelijke focus (eventueel uit het werkboek).

Ten slotte selecteer je in de buitenste ring welke principes van schrijfonderwijs je in de verf wilt zetten. Op www.schrijfbalans.ucll.be vind je deze stappen in een uitgebreide leidraad. Nadat je deze keuzes heb gemaakt, ben je klaar om je lesmaterialen te ontwikkelen.

3. Lesscenario's

We ontwikkelden tien inspirerende lesscenario's voor schrijflessen die de principes van ‘Schrijfbalans’ illustreren. Een aantal van die lesscenario's werd uitgetest in de praktijk; andere werden van feedback voorzien door leraren basis- en secundair onderwijs. De lesscenario's gaan over verschillende teksttypes, zijn gericht op verschillende doelgroepen, van het vijfde leerjaar basisonderwijs tot en met het tweede jaar secundair, en in-

tegreren telkens een andere taalbeschouwelijke focus. Zo gaat het lesscenario ‘Recensie van een jeugdboek’ in op het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, staat ‘Geheime brief voor ouderdag’ stil bij de werkwoorden in de tegenwoordige tijd en de bezittelijke en persoonlijke voornaamwoorden en besteedt ‘Heksenverhaal’ aandacht aan het vermengen van werkwoordstijden. Elk lesscenario bevat een aantal leerlingbladen en een handleiding voor de leraar met didactische aanwijzingen en differentiatiemogelijkheden.

Hieronder vind je enkele voorbeeldmaterialen uit ‘E-mail naar het dierenasiel’, waarin leerlingen een e-mail naar een dierenasiel schrijven om een dier te adopteren en daarbij stilstaan bij variatie in zinsbouw en gebruik van voegwoorden.

Voorbeeld-e-mail naar een onbekende volwassene

Figuur 2 – Fragment uit lesscenario ‘E-mail naar het dierenasiel’ (1).

Bijlage 3 – modeltekst met highlights

Storm

Storm is een prachtige, blauwogige dame. Ze wil enorm graag verhuizen naar een nieuwe thuis. Storm werd als puppy aan een boom vastgebonden. Ze werd daarom naar ons asiel gebracht.

Storm heeft in het asiel veel tijd nodig gehad. Ze voelt zich hier ondertussen thuis. Ze is vriendelijk als ze nieuwe mensen ontmoet. Ze weet goed wat ze wil en niet wil. Ze zal zelf wel komen om geaaid te worden als ze daar zin in heeft.

Storm is een prachtige, blauwogige dame. Ze wil enorm graag verhuizen naar een nieuwe thuis. **Als puppy** werd Storm aan een boom vastgebonden. **Daarom** werd ze naar ons asiel gebracht.

Storm heeft in het asiel veel tijd nodig gehad. **Ondertussen** voelt ze zich hier thuis. Ze is vriendelijk als ze nieuwe mensen ontmoet. Deze hond weet goed wat ze wil en niet wil. Ze zal zelf wel komen om geaaid te worden als ze daar zin in heeft.

Storm is een prachtige, blauwogige dame. Ze wil enorm graag verhuizen naar een nieuwe thuis. Als puppy werd Storm aan een boom vastgebonden **en** daarom werd ze naar ons asiel gebracht.

Storm heeft in het asiel veel tijd nodig gehad, **maar** ondertussen voelt ze zich hier thuis. Ze is vriendelijk als ze nieuwe mensen ontmoet. Deze hond weet goed wat ze wil en niet wil, **dus** ze zal zelf wel komen om geaaid te worden als ze daar zin in heeft.

Figuur 3 – Fragment uit lesscenario ‘E-mail naar het dierenasiel’ (2).

3. Taalbeschouwelijke oefening: voeg zelf voegwoorden toe en let daarbij op het zinsverband en de zinsbouw.

Wie komt in aanmerking om een pleeggezin te worden?

Er zijn enkele voorwaarden je een dier wil adopteren:

- Het spreekt voor zich je een echte katten- of hondenliefhebber bent.

- Je mag de gezondheid van je adoptiedier niet in gevaar brengen, moeten al je eigen huisdieren in orde zijn met inenting en sterilisatie.

- Je mag niet voltijds werken, je tijd hebt om met de dieren door te brengen.

- Voor katten heb je een lege kamer of garage nodig, ze de eerste weken niet zouden ontsnappen.

- de kittens enkele weken binnen gebleven zijn, mag je ze geleidelijk aan naar buiten laten gaan.

- Weeskittens hebben vaste voedingsuren waaraan je je moet houden, volwassen katten niet.

Bron: www.adopteereendier.be

Figuur 4 – Fragment uit lesscenario ‘E-mail naar het dierenasiel’ (3).

4. Een relevante taalbeschouwelijke focus selecteren

Aan de ontwikkeling van het model van ‘Schrijfbalans’ ging uitgebreid onderzoek vooraf. Daartoe behoorde ook een corpusanalyse op 200 teksten van leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar basisonderwijs en het eerste en tweede jaar secundair onderwijs, A- en B-stroom. Op basis van de resultaten van de corpusanalyse bakenden we voor elk van de onderzochte teksttypes de meest relevante taalbeschouwelijke focus af. Hieronder vind je ter illustratie het resultaat voor de teksttypes ‘Verhaal’ en ‘Verslag’, voor de rubrieken ‘Tekstkenmerken en -structuur’, ‘Woordgebruik’ en ‘Zinsbouw’.

	Verhaal	Verslag
Tekstkenmerken en -structuur	• Het midden van de tekst indelen in afgebakende alinea's.	• Signaalwoorden gebruiken om verbanden tussen alinea's en zinnen zichtbaar te maken. • Het midden van de tekst indelen in afgebakende alinea's. • In elke alinea één kerngedachte uitwerken. • Een goede inleiding en slot schrijven. • Niet elke zin op een nieuwe regel beginnen.
Woordgebruik	• Variëren in woordkeuze. • De juiste verwijzwoorden gebruiken ('hij', 'zij', 'het', 'die', 'dat'). • Vaste uitdrukkingen correct gebruiken. • Het juiste lidwoord gebruiken. • De gepaste taalvariant selecteren (formeel, informeel). • Gepaste voegwoorden kiezen.	• Vage woorden en passe-partout-woorden vervangen door rijke woordenschat. • De gepaste taalvariant selecteren (formeel, informeel). • Chattaal en sms-taal vermijden. • Variëren in woordkeuze. • Het juiste lidwoord gebruiken. • Het bijvoeglijk naamwoord correct aanpassen. • De juiste verwijzwoorden gebruiken ('hij', 'zij', 'het', 'die', 'dat').

Zinsbouw	• Volledige zinnen schrijven met onderwerp en persoonsvorm. • Zinnen correct afbakenen. • Zinnen niet beginnen met ‘maar’, ‘want’, ‘of’, ‘en’... • Zinnen logisch opbouwen. • Congruentie tussen onderwerp en persoonsvorm bewaken (enkelvoud, meervoud). • Zinnen niet met komma's aaneenschakelen.	• Volledige zinnen schrijven met onderwerp en persoonsvorm. • Logisch opgebouwde zinnen formuleren • Zin niet beginnen met ‘maar’, ‘want’, ‘en’, ‘of’... • Zinnen correct afbakenen. • Zinnen aaneenschakelen met voegwoorden. • Zinnen niet met komma's aaneenschakelen. • Variëren in zinsbouw. • Congruentie tussen onderwerp en persoonsvorm bewaken (enkelvoud/meervoud).
----------	--	--

Tabel 1 – Relevante taalbeschouwelijke focussen per teksttype.

5. Differentiëren

Een ander belangrijk luik binnen het onderzoek vormde een bevraging bij 263 leraren basis- en secundair onderwijs (Decelle e.a. 2024). Hieruit kwam als belangrijk aandachtspunt naar voren dat leraren op zoek zijn naar handvatten om om te gaan met de grote verschillen in schrijfvaardigheid binnen een klasgroep. Differentiatie binnen schrijffonderwijs kan op verschillende manieren: door leerlingen te laten kiezen tussen verschillende onderwerpen, door aan (sommige) leerlingen een schrijfkader aan te bieden, door te werken met een schrijfmaatje, enz. De focus binnen ‘Schrijfbalans’ ligt evenwel op differentiëren in taalbeschouwelijke focus. Op basis van de resultaten van de corpusanalyse bakenden we drie vaardigheidsniveaus af. Voor elk vaardigheidsniveau bakenden we af wat de typische uitdagingen zijn op het vlak van tekststructuur, woordgebruik, zinsbouw, spelling en leestekens. Op die manier kan je als leraar binnen een bepaalde focus elke leerling op maat uitdagen. Zo oefenen zwakkere leerlingen in het lesscenario ‘Heksenverhaal’ op de spelling van de werkwoorden in de verleden tijd, maken de gemiddelde schrijvers oefeningen om het vermengen van werkwoordstijden tegen te gaan en worden de sterkere leerlingen uitgedaagd met oefeningen op het voltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord.

In Tabel 2 vind je een fragment uit dit differentiatie-instrument voor de rubrieken ‘Tekstkenmerken en -structuur’, ‘Woordgebruik’ en ‘Zinsbouw’.

	Vaardigheidsniveau 1 (zwakke schrijvers)	Vaardigheidsniveau 2 (gemiddelde schrijvers)	Vaardigheidsniveau 3 (sterke schrijvers)
Tekstkenmerken en -structuur	• Een tekst indelen in inleiding, midden en slot. • Niet elke zin op een nieuwe regel beginnen. • In een e-mail of brief een correcte aanspreking en afsluitende begroeting formuleren. • Witregel plaatsen tussen alinea's.	• Signaalwoorden gebruiken om de samenhang zichtbaar te maken. • Het onderwerp binnen de alinea voldoende uitwerken; alinea's van slechts één zin vermijden.	• Variëren in signaalwoorden om de samenhang zichtbaar te maken. • Het midden van de tekst indelen in alinea's. • In elk alinea één kerngedachte uitwerken.
Woordgebruik	• De gepaste taalvariant selecteren (formeel, informeel) en chattaal of sms-taal vermijden. • De juiste voorzetsels gebruiken. • Het juiste lidwoord selecteren. • Het bijvoeglijk naamwoord correct aanpassen. • Oppassen voor het verwisselen van 'voor/om', 'als/of', 'als/dan'.	• De juiste voornaamwoorden en verwijswwoorden gebruiken ('hij', 'zij', 'het', 'dit', 'dat'). • Overtollige woorden vermijden (pleonasme en tautologie). • Vaste uitdrukkingen correct gebruiken. • De gepaste voegwoorden selecteren.	• Variëren in woordkeuze. • Vage termen en passe-partoutwoorden vervangen door rijke woordenschat. • Oppassen voor wisselen tussen voornaamwoorden ('jij' versus 'u'). • Variëren in voegwoorden.

Zinsbouw	• Zinnen correct afbakenen. • Zinnen met een logische volgorde bouwen. • Volledige zinnen bouwen met onderwerp en persoonsvorm. • Inversie correct toepassen wanneer een ander zinsdeel dan het onderwerp vooraan staat in de zin.	• Voegwoorden in plaats van komma's gebruiken om zinnen aaneen te schakelen. • Variëren in lange en korte zinnen. • Hoofdzinsvolgorde en bijzinsvolgorde correct toepassen. • De werkwoordelijke eindgroep niet doorbreken. • Congruentie tussen onderwerp en persoonsvorm toepassen (enkelvoud/meervoud).	• Een zin beginnen met 'want', 'maar', 'en', 'of'... • Variëren in zinsbouw (volgorde van de zinsdelen). • Actief schrijven; passieve zinnen omzetten naar actieve zinnen. • Variëren in voegwoorden om samengestelde zinnen te bouwen.
----------	---	--	--

Tabel 2 – Differentiëren in taalbeschouwelijke focus volgens vaardigheidsniveau.

6. Feedback geven

Uit de bevraging kwam eveneens naar voren dat leraren feedback geven op schrijfproducten als een intensieve en tijdrovende activiteit ervaren en om die reden soms minder schrijfp opdrachten geven. Binnen 'Schrijfbalans' vertrekken we vanuit de visie dat kwalitatieve feedback leerlingen handvatten moet bieden om te groeien en dat feedback met feedup en feedforward gepaard moet gaan, dat feedback geven niet te tijdsintensief mag zijn voor de leraar en dat de evaluatie breed moet zijn, met aandacht voor proces en product. Daartoe ontwikkelden we als feedbackinstrument een *rubric* met zes onderdelen: 'inhoud', 'tekststructuur en tekstenmerken', 'zinsbouw', 'woordgebruik', 'spelling' en 'leestekens'. Voor elk onderdeel kan de leraar de leerling feedback geven volgens een vierpuntschaal. Op die manier krijgen de leerling en de leraar niet enkel zicht op de kwaliteiten en werkpunten van de ingediende of tussentijdse schrijfp opdracht, maar zien ze ook de leerlijn en kunnen ze concrete actiepunten voor een volgende schrijfp opdracht formuleren. Tabel 3 toont een voorbeeld voor de rubriek 'zinsbouw'. De volledig *rubric* kan je downloaden op de website.

	1	2	3	4
Zinsbouw	De tekst bevat veel niet-afgebakende of ‘kromme zinnen’: zinnen met een verkeerde woordvolgorde, zinnen met een verkeerd voegwoord en/of onvolledige zinnen (bijvoorbeeld: zonder onderwerp, pv, andere woorden ontbreken). Er is amper variatie in zinsbouw (altijd: onderwerp + pv) en dat stoort.	De tekst bestaat vooral uit goed afgebakende zinnen met een juiste woordvolgorde. Er is nog weinig variatie in zinsbouw.	De tekst bestaat bijna volledig uit goed gebouwde zinnen. Er is voldoende variatie in zinsbouw en er is al wat afwisseling tussen korte en lange zinnen.	De tekst bestaat uit goed gebouwde zinnen. Er is variatie in zinsbouw. Bovendien is er een goede afwisseling tussen korte en lange zinnen.

Tabel 3 – Fragment uit de *rubric*.

7. Meer lezen?

Raadpleeg al onze producten op www.schrijfbalans.ucll.be.

Referenties

- Decelle, A., M. Geerts, K. Coussement, N. Driessen & H. Vanbrabant (2024). “Schrijfdidactiek in balans. Taalbeschouwing integreren in schrijflessen”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Zevenendertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent: Skribis, p. 292-299.
- Fotos, S. & H. Nassaji (2013). *Form-focused instruction and teacher education*. Oxford: University Press.
- Hochman, J.C. & N. Wexler (2017). *The writing revolution: A guide to advancing thinking through writing in all subjects and grades*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

- Nassaji, H. & S. Fotos (2011). *Teaching grammar in second language classrooms: Integrating form-focused instruction in communicative context*. Abingdon, Oxfordshire: Routledge.
- Norden, S. van (2024). *Iedereen kan leren schrijven: Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Schiepers, M., P. Versteden, J. Loman, I. Callebaut, B. Froyen, J. Hebbrecht, H. Imberechts, E. Moonen, E. Ringoet, E. Schutjes, S. Timmermans, C. Truyts, J. T'Sas, T. van Bergen, A. Vanherf, T. Van Houtven & I. Vansteelandt (2020). *Volop taal: Didactiek Nederlands voor de lagere school*. Gent: Owl Press.
- Schiepers, M., K. Willems, L. Verhelst, P. Versteden, S. Delarue, H. Rijckaert, B. Axters, T. Bollaert, L. Ghesquière & M. Van Nieuwenhove (2022). *Voluit taal: Didactiek Nederlands voor de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs*. Gent: Owl Press.
- Welie, C. & P.H. van Huysduynen (2018). "Gefocuste revisie in de schrijfles". In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Tweeëndertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent: Skribis, p. 267-268.
-